

Németh Boglárka

AZ ASPEKTUS A MAGYAR NYELVBEN. KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A STATIKUSSÁGRA

Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2012. 187 oldal

Egy könyv bemutatása kapcsán közhelynek számít a „hiánypótló” megjelölés. A szakmai közönség nem is merete remélni, hogy Kiefer (2006) után még belevághat valaki e téma új szempontú feldolgozásába, a legfrissebb eredmények magyarra való átültetésébe. Németh Boglárka kolozsvári kutató kettős feladatra vállalkozott: az angolszász szakirodalom nagyon alapos, részletes áttekintése során olyan új szempontokat talált, amelyekkel közelebb juthatunk a magyar aspektusrendszer, ezen belül a statikusság jellemzőinek adekvát leírásához. Könyvének jelentősége nem (csak) az eredményekben, hanem az ezek eléréséhez vezető folyamat leírásában rejlik. (Hogy stílusosak legyünk: tipikus *teljesítmény* szituáció...)

A mű három nagy részből áll: 1. egy aspektuselméleti áttekintés; 2. a magyar aspektusrendszer bemutatása szerzők, ill. szempontok szerint; 3. a statikusság helye a magyar aspektusrendszerben.

Az első rész alapvetésnek is tekinthető: időrendi sorrendben összefoglalja az aspektussal foglalkozó művek, ill. szerzők téziseit. Vendler 1967-es *Verbs and Times* c. tanulmányából kiindulva többek között Comrie, Dahl, Dowty, Carlota Smith, Klein, Tenny, Michaelis, Borik-Reinhardon keresztül Rappaport 2008-as tanulmányáig elemzi a téma szempontjából lényeges szakirodalmat. Az elemzések időrendi haladása nem véletlen vagy éppen öncélú: az áttekintés ráirányítja a figyelmet az aspektualitással kapcsolatba hozható szempontok számának folyamatos növekedésére, majd kiemeli, hogy bizonyos csomópontokon e látszólag különálló, független szempontok egymással kapcsolatba hozhatók. Pontosabban fogalmazva: az elemzés segítségével kirajzolódnak az érintkezések, a közös pontok. Így jutunk el a klasszikus, az aspektuális jegyeket az ige morfológiájához hozzárendelő szemlélettől a vendleri cselekvés-állapot-eredmény-teljesítményen, majd az aspektuális kategóriákat az esemény belső időszerkezetével kapcsolatba hozó megközelítésen keresztül (Comrie) Carlota Smith felfogásáig: ő az eseménytípusra vonatkozó *szituációs aspektust* és a szemléletmódra vonatkozó *nézőponti aspektust* együttesen, egymástól függő rendszeren belül írja le.

Az aspektuselméleti bevezető akár önmagában is megáll: az angolszász szakirodalom legfontosabb, legjelentősebb műveit dolgozza fel, foglalja össze a szerző. Az elemzés nem öncélú: a sokszempontú megközelítés lehetővé teszi, hogy a módszerek, különböző megközelítések az indoeurópai nyelvekétől eltérő szerkezetű nyelvekre is alkalmazhatók legyenek – jelen esetben a magyarra. Ez az a pont, ahol felhívnám a figyelmet egy lehetséges továbblépésre: a magyar szakirodalom teljesebb körű bemu-

tatásához nem csak az angol-alapú aspektus-kutatásokra szükséges kitékíteni. Utalnék itt egyrészt a korábbi, szláv indíttatású megközelítésekre, amelyek a morfológiailag jelölt aspektus oldaláról közelítik meg a témát. Ennek kiváló összefoglalását adják Pátrovics Péter (2004) magyar – lengyel – német összevető aspektológiai munkái.

A szerző által képviselt, alapvetően Smith felfogására épülő aspektualitás-konceptió a magyarban a következőképp alakul: a szituációs aspektuson belül a magyarban elkülöníthetők a *folyamat* – *állapot* – *esemény* alapkategóriák, a nézőponti aspektuson belül pedig öt kategória különböztethető meg: progresszív, egzisztenciális és habituális aspektusok, valamint a rezultatívum és a kvázi-perfektívum szerkezettypusai.

A harmadik nagy fejezet súlypontja a statikusságra mint az állapotok osztályának alapkritériumára kerül. Az állapotok intuitív módon történő felismerését a szerző alapos elemzésnek vetette alá, s így négy kritériumhoz jutott: *belső homogenitás* – azaz egynemű fázisszerkezet; a *non-alteráció* vagy külső homogenitás, amely „az eseményszerűség azon jellegzetességére utal, hogy nem jár tér-, idő-, minőség- vagy mennyiségbeli változással, így az eseményszerűséget jelölő predikátum nem fejez ki hasonló változást a hozzá rendelhető időintervallum egyik pontjában / részintervallumában sem” (Németh :429); az *inherens perzisztencia* – azaz: az állapot eseményekkel ellentétben nem igényel külső energiakifejtést; *anon-ágentivitas* – az alany nem lehet ágens. E szempontok egymásból következnek, egymást feltételezik, de külön-külön történő elemzésük mindenképpen szükséges a fogalmi tisztázáshoz. (A predikátumtypusok osztályozásához javasolnám még a Dik-féle predikátumtypusok tanulmányozását.)

Az aspektualitás keretében, az állapotpredikátumból levezetve tárgyalja a szerző a rezultatívumnak és a kvázi-perfektívumnak nevezett szerkezettypusokat: *van/lesz/volt* + *va/-ve*, ill. *lett* + *-va/-ve* szerkezeteket. Módszere hasonló az előzőekhez: szakirodalmi áttekintés, ellentétes álláspontok ütköztetése. Fontos hozadéka ennek az utolsó fejezetnek, hogy a szerző kitér a produktivitás jelentőségére is.

Összegzésként elkerülhetetlen, hogy az előzőekben elemzett munkát hozzákössem a diszciplína valamely ágához. Átfogó szemléletként a jelentés, a szemantika, s kisebb mértékben a pragmatika beemelését, előtérbe kerülését hangsúlyoznám a formális megközelítés eredményeinek felhasználása mellett. A konceptualizáció ugyan említésre kerül, de ténylegesen kisebb súlyt kap; a funkcionalitás külső nézőpontja szintúgy –ennek ellentmond a jóformáltsági tesztek mint módszer alkalmazása.

Németh Boglárka könyve jól tagolt, átlátható, az egyes gondolatok egyenként és összességükben is világosan kifejtettek, így feltétlenül ajánlom a szűkebb szakterület művelőinek, akik további kutatásaikhoz inspirációt kaphatnak belőle. De hasznos lehet akár magyartanároknak, a nyelvvel mint eszközzel foglalkozóknak is. Különösen sokat meríthetnek belőle a magyart mint idegen nyelvet oktatók, hisz az aspektualitás tanításának kulcsát eddig még egy mű sem adta a kezünkbe. A szerző megközelítése talán épp arra hívja fel a figyelmet, hogy a tanároknak nyitottnak kell maradniuk a különböző felfogásokra, indíttatásokra. Az állandóan változó szituációk, a legkülönbözőbb szerkezetű nyelvpárok megkövetelik a nyelvtanár szakmailag biztos alapokon álló kritikai szemléletét, egyúttal azonban nyitottságát is.

Irodalom

Németh Boglárka 2011. Az állapotok aspektuális kategóriájáról. *Magyar Nyelv* 107: 428–452.

Kiefer Ferenc 2006. *Aspektus és akcióminőség: különös tekintettel a magyar nyelvre*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Pátrovics Péter 2004. *Az aspektus története és tipológiája*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Hegedűs Rita